

Škofijsko palačo v Št. Andražu je po odhodu škofov prevzel jezuitski red. Jezuitje so palačo še povečali in ondi, kjer so nekdaj stolovali škofje lavantinske škofije, stoji danes jezuitski samostan. Poleg nekdanje škofijske cerkve, ki ima dva stolpa in je zidana v gotskem slogu, je v Št. Andražu še druga, velika dvostolpna romarska cerkev, imenovana Marija Loreto. Ima velik obok in je zidana v baročnem slogu. Dali so jo zgraditi lavantinski škofje v letih 1650. do 1687. Cerkev je veličastna in je posvečena sv. Križu. Ob glavnem vhodu je oltar milostne Matere božje. Poleg cerkve je ženski samostan z otroškim vrtcem, osnovno, glavno (meščansko) in gospodinjsko šolo za dekleta.

Iz Št. Andraža je do Vošperške koč 5 in pol ure hodá, odtod do vrh Svinje planine (2081 m) pa še dobro uro. Iz Vošperga do imenovanega planinskega doma je pet ur hodá. Vošperg je glavno mesto Labodske doline in ima 5000 prebivalcev. Leži ob vznožju Gólice ali Gólce, kakor pravijo ti gori slovenski Podjunčani (nemško: Kor-Alpe). Gólca stoji nasproti Svinji planini in je le-tej zelo slično gorovje. Visoko gori je obljudena kakor Svinja planina, nato sledi gozdni pas, na vrhu pa sta obe gorovji goli. Odtod tudi ime Gólca, kar je isto kot: Golica. Izraz: »Korica« je napačen in je povzet po nemškem: Kor-Alpe. Verjetno je, da so Nemci svoj »Koralpe« povzeli po slovenskem izrazu: Gólca, nikakor pa ne obratno. Kajti Slovenci so bili pred Nemci naseljeni v teh krajih. Slovenci besede »Korica« ne poznajo, marveč, kakor rečeno, pravijo gorovju: Gólca. Gólca zapira Labodsko dolino od vzhodne strani.

Po vsej pravici so l. 1918. ob razsulu stare Avstrije Slovenci terjali, da mora iti meja med jugoslovansko in germansko državo vrhu Svinje planine. To je naravni mejnik med nemškim in slovenskim ozemljem na Koroškem. Pa so protinaravno razsekali naš narod in potegnili mejo skozi živo narodovo telo! Razsekali in ločili so, kar je Bog združil...

O žalostni ptici.

(Iz češkega prevedel dr. Fr. Bradač.)

Tale prigoda se — pri moji veri! — začnjenja skoraj kakor resnična pravljica. Ampak za to ne morem jaz, temveč ptica. Ko je bilo pri nas vsepovsod polno snega, ki je ležal do kolena na debelo, je bila ta ptica v daljnih krajih, kjer ni bilo niti sledu o snegu. Tam je bilo skoraj tako toplo, kakor je pri nas v najbolj vročem poletju, in vse je zelenelo. I no, kako ne bi! Saj to je bilo za devetimi reka-

mi, za trojnim pasom gorá in za širokimi morjem...

Ko pa je pri nas sneg skopnel, je bilo ptici v daljni deželi nekam čudno. Kar na lepem in dozdevno brez vzroka ji je postal krasni in topli kraj zoprn

— stožilo se ji je in mislila je na gozdove, kjer se je rodila. Nekoliko dni je žalovala, potem pa se je odločila, razpela krila — in odletela...

Čez morje, čez devetero rek in čez tri pasove nebotičnih gorá, katerih vrhovi so bili pokriti z večnim snegom in ledom. Letela je, letela, letela — dokler ni priletela. Srce ji je v prsih tolklo od veselja, ko je zagledala pod seboj rodni gozd. Hitro je zletela navzdol, sedla na vejo mogočne smreke in, četudi je bilo še hladno — proti koncu aprila — je vendar veselo zakukala...

Da, kukavica je bila to. —

In da je priletela k nam iz daljnih toplih krajev, ni bilo tudi nič čudnega. Gotovo ste že opazili, da je pri nas vsako poletje polno najrazličnejših ptičev, a jeseni jih nenadoma večina izgine, ne da bi mogel kdo povedati kam. Ker pa ne ostane na tem svetu nič prikrito, vemo, da se selijo od nas v tople kraje, kjer preživljajo zimo, spomladi pa se zopet vračajo. Vzrok tega preseljevanja pa ni to, da bi jim bilo pri nas pozimi preveč mraz. Je čisto drug vrok. Takoj vam povem...

Vsi ptiči so zelo požrešni in zato skoraj ves dan iščejo samo hrane. Zaradi tega bi jim pri nas pozimi slaba predla. Deloma pokriva sneg skoraj vso njihovo krmo, tako da bi morali dolgo iskati, preden bi našli kak grizljaj — deloma je tudi pozimi pri nas dan za polovico krajši ko poleti, tako da bi se še nasititi ne utegnili. Saj vidimo to pri ptičih, ki ostanejo pri nas čez zimo. Vrabci, strnadi in čopasti škrjančki kljujejo po cestah celó konjske fige in iščejo, ali je ostalo v njih kako zrno, takoj spomladi pa se za tako nesnago niti ne zmenijo. Mnogi gozdni ptički priletijo prav v mesto, kjer zobljejo, kar jim nasujejo dobri ljudje. Saj ste videli pozimi na vrtovih palčke in sinice. In tudi veste, da priletijo v tem času celó oprezne vrane na dvorišče in se sprehajajo med perutnino po gnojišču. Glad jih sili, da niso več plašne...

V toplih krajih je ta čas mnogo bolje. Toplo je tam, dovolj hrane — in dan nekako tako dolg kakor pri nas ob pomladnem enakodnevju. In prav toliko časa potrebujejo mnogi ptiči, da se nasitijo. Zato odletijo vsako jesen na jug. Toda tudi v teh toplih krajih je velik križ z dolgostjo dneva. Tam je namreč pozimi in poleti, spomladi in jeseni dan skoraj enako dolg. Tako dolg dan sicer zadostuje ptičem, da se nasitijo sami, ampak težava je v tem, da imajo vprav proti koncu pomladi ptiči mlade, ki jih morajo večinoma več tednov pitati ali pa jim vsaj pomagati iskati hrane. Zato potrebujejo za nekoliko ur daljši dan, kot je dan v toplih krajih. In ker je prav v tem času pri nas dan skoraj za štiri ure daljši, se vračajo k nam, da bi mogli preživljati sebe in mladiče.

S kukavico, ki je priletela, je to sicer malo drugače, toda vprav o tem vam hočem pripovedovati...

Vsaka stvar na svetu ima neko poslanstvo. Mi ljudje smo preveč kratkovidni, da bi mogli pravilno pojmovati ta čudoviti red. Vse merimo le po svoji koristi in zato delimo živali v koristne in škodljive. V resnici pa škodljivih živali ni. Kukavici je torej Bog naložil, da mora zobati kosmate gosenice, ki se skoraj vsem drugim ptičem gnusijo. Da bi pa mogla izpolnjevati svojo nalogo, jo je napravil tako požrešno in lačno, da bi bila še vedno lačna, tudi če bi neprestano jedla. Takale kukavica polovi vse kosmate gosenice na daleč in široko v nekaj dneh — in potem se mora preseliti dalje, da dobi kaj v kljun. Tako se potepa iz kraja v kraj, se zopet vrača, ko nastanejo druge kosmate gosenice, a nikjer ne ostaja dolgo.

In v tem je žalost njenega življenja...

Vesela je bila ljuba kukavica, ko je priletela, da je zopet doma. Skakljala je po vejah, ujela nekoliko gosenic in zopet zakukala, da se je razlegalo po gozdu. Dolgo vrsto dni je bila vesela, a slednjič je prišel bolesten trenutek. Kukavica je začutila, da mora znesti jajce. In to je bila huda reč, kajti od začetka sveta si ni še nobena kukavica naredila gnezda. Ni mogla zato, tudi če bi hotela. Njena požrešnost jo je gonila iz kraja v kraj in zato ni mogla ostati v enem kraju več tednov, da bi mogla izvaliti jajca, in še nekaj tednov, da bi izpitala in vzgojila mlade kukavice. Strašna lakota, ki jo je neprestano mučila, ji ni pustila, da bi sploh mislila na krmljenje.

In začela se je ozirati po gozdu, kje bi bilo kako tuje gnezdo. Ker so v tem gozdu po manjšem drevju gnezдили dreskači, ga je kmalu našla. Sedla je torej ne daleč na vejo in čakala, da samica odleti. Komaj je odletela, že je sedla kukavica v gnezdo in čez nekaj časa zopet odletela. V gnezdu pa je bilo eno jajce več. Ko je priletela dreskačeva samica, ni nič opazila ter je zadovoljno sedla v gnezdo, da bi grela jajca — svoja in kukavično. Ta čas je kukavica veselo zakukala na bližnjem boru, kajti doslej je s strahom opazovala, kaj se bo zgodilo. In kukala je, kukala skoraj celo uro, tako da se je dreskačeva samica čudila, zakaj danes kukavica tako nori...

Ni vedela, da je vzela za svoje kukavično dete, ki ji bo dajalo več dela pri pitanju kot vsi njeni otroci...

Sedaj je bila kukavica že bolj vesela. Od časa do časa je morala sicer znesti jajce, a vsakokrat si je poiskala gnezdo kake druge ptice in položila vanj svoje jajce. Večinoma so bili to ptiči, ki so z njo prileteli v rodne kraje, da bi laže preživljali svoje mladiče. Zato je morala tudi kukavica z njimi domov, kajti v toplih krajih bi težko opeharila ptiče, ki živé tam trajno. To pa zaradi tega, ker jim povzroča v krajših dneh pitanje več truda — in zato bi kmalu spoznali, da imajo v gnezdu nepovabljenega gosta, in bi ga brez vsakih ovinkov vrgli ven.

In kukavica je hvalila prijaznost drugih ptičev ter je bila popolnoma zadovoljna.

Samo z zadnjim jajcem je imela križ. Iskala je gnezdo, pa ga ni našla; v poslednjem trenutku je zagledala žolno, ki je zletela s starega bora. Hitro je zletela tja, toda kako se je razočarala, ko je videla namesto gnezda le luknjo, ki je držala v deblo. Sedla je nekoliko vej više, se stisnila med igličje ter čakala, da se žolna vrne. Priletela je, poskočila po debelu — in smuk! — že je bila v luknji. Sedaj šele se je kukavici posvetilo, da ima žolna gnezdo v duplu...

Seveda si je znala brž pomagati. Znesla je jajce na bližnjem mahu. Lepo ga je pokrila s telesom, da se ne bi preveč ohladilo, ter je potrpežljivo čakala, da žolna spet odleti. To je trajalo zelo dolgo, tako dolgo, da je kukavico že strašno mučil glad. Toda molčala je, trpela in čakala, kajti prav to, da je ostala žolna tako dolgo v debelu, je bilo znamenje, da sedi na svojih jajcih. Šele ko se je dan nagibal k večeru, je žolna odletela. Komaj pa se je to zgodilo, je kukavica brž pobrala jajce v kljun — in hop! — na vejo k luknji. In lepo in oprezno ga je spustila v luknjo — prav tako, kakor novce v hranilniček... Slišala je, kako mehko je padlo, in iz tega je sklepal, da se mu ni nič zgodilo. In že je letela s starega bora globoko v gozd, da je ne bi videla žolna blizu svojega gnezda in jé imela na sumu.

Tako ji je odleglo, da je ves teden veselo letala po gozdu, ki je ves ta čas odmeval od njenega kukanja.

Toda čez teden dni jo je zopet obšla skrb. Spomnila se je, da je že prišel čas, da mora biti prvo jajce, ki ga je znesla v dreskačevo gnezdo,

že davno ne le izvaljeno, ampak da mora biti tudi že mladič skoraj tako goden, da bi ga lahko izpeljala iz gnezda in učila letati. Vedela je tudi, da so ga dreskavčevi dobro vzgojili, samo ena stvar jo je skrbela. Dreskači ne lové in' ne jedó kosmatih gosenic, ki bi morale biti odslej hrana njenega mladiča. Zato je morala hitro odleteti tja, da bi pokazala mladi kukavici njeno bodočo hrano in jo naučila spoznavati dolžnost, ki ji je bila dana po naravi...

(Dalje.)

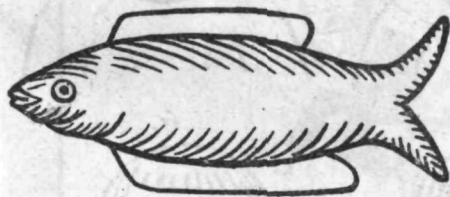
Zanimivosti

Prvi kompási na svetu, šele ko je človek odkril lastnost magnetne igle, ki kaže stalno proti severu, je bilo omogočeno ladjam, da so se oddaljile od obale in zaorale v prosto, brezpotno daljo širnega oceana. Vožnja po morju v starem klasičnem veku še ni poznala danes ta dan tako samo ob sebi umevnega kazalca smeri. Zato so vsi brodovi, ki so se drznili toliko se oddaljiti od obale, da niso več videli suhe zemlje, zašli v nevarnost, da

Sl. 1.

se povsem zgubijo. — Magnetna igla (sl. 1) je očitno kitajska iznajdba, in že leta 121. po Kr. so jo poznali. Čudno pa je, da je niso uporabljali najprej na morju, ampak na popótovanju skozi puščavo. Namagneteno jeklo so stavili na košček plutovine, da je mogla plavati prosto v lončeni posodici, napolnjeni z vodo. Tako se je igla sama obrnila proti severu. Na Kitajskem in Japonskem so l. 235. po Kr.

Sl. 2.

poznali magnetne vozove (sl. 3), ki so jih vozili pred cesarjem, ko je šel na popótovanje. Na takem vozu je stal kipec v podobi genija, čigar roka je neprestano kazala proti jugu, pa naj se je voz obračal v katerokoli stran. Igla pa je seveda stalno kazala proti severu. — V Perziji pa so uporabljali pločevinasto ribo (sl. 2) z obokanim trupom. Riba je plavala horizontalno, glava in rep sta se pa vedno uravnala v smer proti severu. Pozneje pa, ko so kitajske ladje plule do Sundskega otočja in še južneje, jim je postal kompás neobhodno potreben. Od Kitajcev so

prevzeli magnetno iglo Arabci, od teh pa vsi narodi zahodno od njih, torej predvsem Evropci. —

Sl. 3.

V rokah Evropecev se je ta instrument kaj hitro izpopolnil. Igle niso več pustili v vodi, ampak so jo pritrdili na navpično os, da se je mogla svobodno gibati na vse strani. Radi večje gotovosti so prvi igli pridružili še več paralelnih igel. Tako izpopolnjen kompás je pomagal Evropcem pri odkritju novih zemelj na zahodu ob začetku novega veka (1492—1522), da so postali posestniki le-teh. Ko je Krištof Kolumb odkril Ameriko, je imel na ladji že popolnoma uporabljen kompás. — Ko so v novejšem času začeli graditi železne ladje, so morali kompás spremeniti. Večje množine železa v bližini magnetne igle so namreč isto zelo odklanjale od njene prave smeri. Na obeh straneh kompása so morali postaviti branilce, razmeroma močne magnete, da se igla ni usmerila po podolžni osi železne ladje. — Ko pa so v najnovejšem času na ladji začeli ustvarjati močne električne tokove, ki služijo za razsvetljavo, za pogon pomožnih stro-